

ACHTER DE SCHERMEN

NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP

Inhoud

Frank Dijkstra, de man die *Kaas* in het Fries vertaalde

De geboorte van Frans Laarmans

Onbekende Litouwse vertaling van Elsschot ontdekt

Elsschot in de media

Boze brief én spotprent van tekenaar Dick Matena

Schiedam eert Willem Elsschot

Schiedam eert Willem Elsschot met een muurtekst

Louise Melchers / foto's Alain Giebens

Wees gerust. Wie eenmaal een drang naar het schone heeft gekend zal nooit tot alledaagsheid vervallen. En dat is toch óók al iets. Willem Elsschot

Sinds vrijdag 7 september tooit deze tekst van Willem Elsschot de gevel van het pand op Hoogstraat 97 in Schiedam, tegenover het Stedelijk Museum Schiedam, op een steenworp afstand van het Jenevermuseum en daarmee midden in het Schiedamse museumkwartier. In het bijzijn van bestuursleden en leden van het Willem Elsschot Genootschap en andere geïnteresseerden onthulde de Schiedamse wethouder van Cultuur, Catelijne de Groot, de tekst.

Jan Gordijn van het Literair Gezelschap Schiedam en Jan van Bergen en Henegouwen van de Bibliotheek Schiedam kozen de tekst uit. Zij streven ernaar om de binnenstad van Schiedam te verrijken met mooie literaire teksten en het is niet voor niets dat zij juist in 2018 voor een tekst van Elsschot kozen. Het is dit jaar immers 40 jaar geleden dat de Schiedamse Werf Gusto, waar Elsschot enkele jaren gewerkt heeft en die van grote invloed op zijn literaire ontwikkeling is geweest, op 13 juli de poorten moest sluiten. Dit jaar werd op deze datum als aandenken aan de Werf Gusto een monument in de vorm van een hek geplaatst aan de Maasdijk. En wat is nu mooier dan in ditzelfde jaar ook een van de bekendste werknemers van de Werf Gusto met een monument in de vorm van een muurtekst te eren?

Vic van de Reijt – de biograaf van Alfons De Ridder, alias Willem Elsschot – was ter gelegenheid van de fees-

telijke onthulling uitgenodigd om te vertellen over ‘de Schiedammer Elsschot’ en ‘de relatie tussen Elsschot en Schiedam’. Hij deed dit met verve en vertelde onder meer het volgende: “Voor wat betreft de Schiedammer Elsschot, heb ik een teleurstellende mededeling voor Schiedammers. Elsschot is nooit een Schiedammer geweest. Hij dronk zelfs geen Schiedamse jenever. Slechts eenmaal noemde hij zich Schiedammer en dat was tijdens een studentencongres te Antwerpen waar hij zich aanmeldde als ‘Alf. De Ridder, Schiedam’. Hij was de enige Schiedammer die bij dat congres aanwezig was.”

Gelukkig voor de aanwezigen, kon Van de Reijt veel meer vertellen over de relatie tussen Elsschot en Schiedam en zei daarover dat de 74-jarige Elsschot zich zijn werkzaamheden bij de Schiedamse Werf Gusto, waar hij van 1907-1911 als chef correspondent heeft gewerkt, nog goed herinnerde. Dit blijkt uit een briefwisseling die hij voerde met zomaar een jeugdige onbekende Belg, genaamd Jules Michiels, waarin Elsschot bijna een halve eeuw later terugkeek op zijn ervaringen bij die werf. Op 11 januari 1956 schreef de toen 18-jarige Jules Michiels een brief aan Elsschot, waarin hij hem om levensraad vroeg. Deze ging er eens goed voor zitten en schreef binnen een dag een brief terug. Hij adviseerde Michiels het volgende: “Werk flink om uw onderwijzersdiploma met onderscheiding te behalen. Tijdens de jaren vindt u wellicht de gelegenheid u tevens met zaken bezig te houden die u interesseren: schrijven, schilderen, beeldhouwen of muziek, maar liefst niet alles tegelijk. Toen ik mijn eerste boek schreef, zijnde ‘Villa

Cateljine de Groot, de Schiedamse wethouder van Cultuur, tijdens haar openingstoespraak.

Kunstenares Tessa Schlechtriem, de vormgeefster van het citaat en Tjitske Houkes, beleidsambtenaar Cultuur.

des Roses’, zat ik als 25-jarige bediende op het kantoor van een Scheeptimmerwerf in Schiedam bij Rotterdam. Dat kantoor, een zeer drukke geschiedenis, met vlakbij het lawaai van de fabriek, heeft mij niet belet dat boek te schrijven. Ik durf concluderen dat wanneer iemand iets te zeggen heeft, niets of niemand hem zulks beletten kan.”

De brief van Michiels uit 1956 heeft volgens Van de Reijt veel indruk op Elsschot gemaakt, want een hele tijd later, namelijk op 5 september 1959, schreef hij hem nogmaals een brief waarin hij vroeg wat er nu uiteindelijk van de dan inmiddels 21-jarige Michiels geworden was. Er kwam een briefje terug, waar verder nooit meer iets van vernomen is, maar Elsschot reageerde daar op 7 november 1959 weer op en uit deze laatste brief aan Michiels is de muurtekst afkomstig. “Waarde jonge vriend, gij zijt nog jong en nog vele jaren staan nog op u te wachten. Begin met uw gezin stevig op te bouwen, iets waarbij een paar kinderen onontbeerlijk zijn en doe dan over een jaar of vijf nog eens aan introspectie. Wees gerust. Wie eenmaal een drang naar het schone heeft gekend, zal nooit tot alle-daagsheid vervallen. En dat is toch óók al iets.” Willem Elsschot.

‘Schiedam, bij Rotterdam’, zoals de Vlamingen zeggen, was dus van grote betekenis voor Willem Elsschot, want daar schreef hij zijn eerste boek, maar hoe kwam hij ‘in Schiedam, bij Rotterdam’ terecht? Vic van de Reijt zei hierover het volgende:

“Elsschot werd op 7 mei 1882 als Alfons De Ridder in Antwerpen aan de De Keyserlei, nummer 30 (tegenwoordig 52) geboren. Hij bezocht het Koninklijk Atheneum ofwel het Atheneum Royaal, waar de meeste lessen in het Frans waren. Als zoon van een bakker was hij gewend om thuis de Antwerpse vorm van het Vlaams te spreken. Het beetje Frans dat hij opstak, kwam van de Franse clientèle en ging niet verder dan ‘pain’ en ‘croissant’. De schoolopleiding werd niet veel. Hij was een helder mannetje, maar hij spijbelde. In ’98 verliet hij zonder diploma de school, waar hij al een paar maanden niet was komen opdagen. Drie jaar later ontmoette hij op een kermis Fiene, die hij

waarschijnlijk al kende, omdat ze mogelijk in de bakkerij van zijn vader heeft gewerkt. Hij werd verliefd op haar en dit leidde tot een zwangerschap. Op 30 augustus 1901 werd hij ongewenst vader. De hele familie bemoeide zich ermee en hij moest alsnog zijn atheneumdiploma halen en deed dit vrij snel. Vervolgens slaagde hij er binnen drie jaar tijd in licentiaat te worden in de hogere graad in de Handels- en Economische wetenschappen. Dit terwijl hij eigenlijk alleen in zijn vakanties studeerde. De arme Fine bleef eenzaam met het kind achter in Berchem. Elsschot vertrok richting Parijs en trad daar in dienst van een Argentijn, Alfredo H. Bustos, die namens de Argentijnse regering schepen kocht in West-Europa. Hij had allerlei Antwerpenaren in dienst en Elsschot werd zijn persoonlijk secretaris. Hij moest daar facturen maken voor de 250 kostuums die Bustos declareerde en tevens hield hij alles bij inzake de twaalf maîtresses van Bustos, zodat een en ander in goede banen werd geleid.

Op een van hun reizen kwamen Bustos en Elsschot in Schiedam, waar door A.F. Smulders sinds 1905 de Werf Gusto was gevestigd. Op een Duitse tentoonstelling had August (Gus), een echte pionier en zakenman, een enorme fabriekshal gezien van 280 m lang en 52 m breed. Hij liet deze fabriekshal door midden zagen en verscheepte beide delen naar Schiedam. Dat werden de machinehallen die keurig parallel naar het water werden opgesteld en waar al de schepen voortaan ontworpen en gebouwd zouden worden. Daartussenin stond een piepklein gebouwtje als kantoor. Daar resideerde Smulders, maar ook de correspondenten, die allemaal een eigen taalgebied hadden.” Vic van de Reijt kan zich voorstellen dat Bustos en De Ridder daar destijds als de heren Boorman en Laarmans rondliepen en voortdurend ‘zeer interessant, zeer interessant’ riepen, maar er werd ook daadwerkelijk een bestelling gedaan. Het bewijs wordt geleverd door Max Dendermonde in zijn boek *De som der delen*, dat de geschiedenis van de werf Gusto beschrijft van 1862-1962. Van de Reijt toonde zijn gehoor de foto in het boek van één van de bestelde schepen, namelijk de MOP 222 B.

Vic van de Reijt toont zijn gehoor een foto van het schip de MOP 222 B.

De Amsterdamse Elsschot-bibliograaf C.J. Aarts (links) heft het glas met Jan Gordijn, secretaris van het Literaire Gezelschap Schiedam.

Volgens Van de Reijt keek Elsschot tijdens zijn bezoek waarschijnlijk zijn ogen uit en schreef een open sollicitatie aan Smulders. Henry Smulders, zoon van August Smulders, adresseerde het antwoord op de sollicitatiebrief van De Ridder naar 17 Rue d'Armaillé in Parijs, een adres dat terugkomt in Elsschots boek *Villa des Roses*, dat zich bevindt op 71 Rue d'Armaillé. Als voorwaarde stelde hij onder meer dat Bustos zijn toestemming voor de overgang zou geven en vroeg hij er verkapt naar of Elsschot wel netjes getrouwd was. Dat was niet het geval, maar hij had altijd nog Fiene achter de hand. De sollicitatie had succes, want Elsschot die Nederlands, Frans, Duits en Spaans sprak, werd chef correspondent en trad in dienst op 1 december 1907. Op 8 augustus 1908 werd Fiene samen met de inmiddels 7-jarige Walter door Elsschot ontboden en meldden zij zich in Rotterdam. Kort daarna trouwden Fiene en Fons. Het bleek dat Rotterdam vruchtbaar gebied was, want al snel kwamen er nog heel wat kindertjes bij.

Elsschot woonde tijdens zijn baan bij de Gusto niet in Schiedam, maar op de Claes de Vrieselaan in Rotterdam en later in drie verschillende benedenhuizen in de Snelinckstraat, een zijstraat van de Claes de Vrieselaan. De Rotterdamse journalist André Glavimans beschreef het traject dat hij dagelijks aflegde: “Elsschot stapte ’s ochtends vroeg op lijn 8, de tram naar Schiedam, over de Nieuwe Binnenweg, via de brug bij Delfshaven, over de Schiedamseweg en de Rotterdamsedijk naar Schiedam. Daar stapte hij uit bij halte ‘Het rode hek’. Dan was het nog 10 minuten lopen, de Gustoweg af, naar de Maasdijk, om bij het kantoor te komen.”

Zijn collega Anna van der Tak woonde vlakbij hem in de Ochterveltstraat 72 en zij maakte dezelfde reis. Hoewel allerlei biografen hen betichtten van een liefdesrelatie, betwist Vic van de Reijt dit ten stelligste, hun relatie was puur vriendschappelijk. Anna vroeg De Ridder regelmatig om die leuke verhalen over dat Franse pension toch eens op te gaan schrijven en uiteindelijk deed hij dat ook. Ze liet hem kennismaken met de Nederlandse taal in zijn zuiverste vorm. Ze las zijn verhalen door en besprak typisch Vlaamse uitspraken met hem en stelde dan voor daar iets meer Nederlandse uitdrukkingen van te maken. Dankzij Anna van der Tak kunnen wij nu het aan haar opgedragen boek *Villa des Roses* (1913) van Willem Elsschot lezen.

Elsschot schreef in die tijd niet veel, maar er is wel een gedicht waarvan hij zegt dat Schiedam hem inspireerde en dat was ‘De Baggerman’, over een man die hij een sloot zag uitbaggeren in de Schiedamse polder. Het is een van de gedichten waarbij ‘het sociale hart van Elsschot’, zoals Van de Reijt dat noemt, naar buiten treedt.

Zijn periode bij de Werf Gusto bleef Elsschot ook later inspireren. In het boek *Kaas* (1933) komt de Werf Gusto voor als de General Marine en Shipbuilding Company. Ook in het begin van *Het Been* komt de General Marine en Shipbuilding Company terug en spookt het decor van

de Werf Gusto door zijn hersenen. De hoofdpersoon zegt: “Ik had mij toch niet door de modder en smook van die ellendige voorstad heen gewerkt om voor een loket te blijven staan waar geen beweging in kwam ... Jawel, ik speel hier correspondent, waarom kijk je zo? ... Over een kwartier doeken wij op. Als je bij de poort even wacht ... ik doe je zo aanmelden. Wie moet je? Meneer Henry? Goed zo, tot straks, vader.”

Toen Elsschot eind augustus 1911 op zijn werk aankwam, zat daar ene Lodewijk Daniël de Haas, die zich voorstelde als chef correspondent. Elsschot antwoordde: “Aangenaam, dat treft, ik ben óók chef correspondent.” Ze maakten kennis en sloten gelijk vriendschap voor het leven. Later werd De Haas een zeer succesvol zakelijk partner van Elsschot.

Op 31 augustus 1911 werd Elsschot ontslagen. Volgens Walter De Ridder, de zoon van Elsschot, omdat hij met het scheepsvolk de masten inkloof, maar dit is nooit met zekerheid vastgesteld. Elsschot kreeg een ontslagbrief mee van de heer A.F. Smulders, waarin stond dat Elsschots capaciteiten, ijver en plichtsbetrachting niets te wensen over lieten. Op zijn manier liet Elsschot jaren later ook een getuigschrift achter en dat was zijn beroemde gedicht ‘Brief’. Dit gedicht schreef hij volgens Max Dendermonde over de stichter van het bedrijf, de oude heer Smulders. Hij schreef het gedicht in 1934 toen Smulders al lang was overleden, maar de familieleden van Smulders hebben het gedicht nooit opgenomen in het boek van Max Dendermonde over de Werf Gusto.

Zijn periode bij de Werf Gusto in Schiedam maakte een diepe indruk op Elsschot. Hij dacht altijd met veel genoegen terug aan zijn Rotterdamse tijd. Dat hij met wat ironie over Schiedam en Rotterdam schreef, is volgens Vic van de Reijt des schrijvers.

Bronnen:

- DBNL: <https://www.dbnl.org/auteurs/auteur.php?id=elss001>
- De Schiedammeronline.nl: <https://deschiedammeronline.nl/Artikel-Detail/monument-gusto-40-jaar-na-sluiting>
- Koninklijke Bibliotheek: <https://www.kb.nl/themas/nederlandse-literatuur-en-taal/schrijversalfabet/willem-elsschot-1882-1960>
- Literatuurmuseum: <https://literatuurmuseum.nl/overzichten/activiteiten-tentoonstellingen/pantheon/willem-elsschot>
- Vic van de Reijt, lezing op 7 september 2018 ter gelegenheid van de onthulling van de muurtekst uit een brief van Elsschot aan de 21-jarige Jules Michiels
- Vic van de Reijt, *Elsschot, leven en werken van Alfons De Ridder* Thijs Wierema, ‘Lamme smeerlap, met je baard’ mocht niet in boek over Werf Gusto, in *Achter de Schermen*, oktober 2012, p. 12-13.

Louise Melchers is docente Nederlands aan Scholengemeenschap Spieringshoek en verslaggeefster bij De Schiedammer Online.

Der net om hinne prate, oik oerstallich wurd s'trasse. Gjin skriuwer dy't him dêr yn it Nederlânsk sa goed oan hold as Willem Elsschot. 'Sa koart mooglik' wie dan ek it earste dat Frank Dijkstra him foarnaam doe't er útseinsette mei de ferfrysking fan 'Kaas'.

Ita minkse moat net syn hiele libben itealde dwaane, sa no en dan moat er it roer cunsmite. It heart tige algemiensk, mar yn 1933 - doe't Willem Elsschot 'Kaas' skreau - wie der miltions dy't der al krekt sa oer tochten. Handpersoon yn 'Kaas' is Frans Laarmans, sûnt jier en del kantberkerk by in grutte heiling yn Aukwerpen. As er op in del de kins krikt om keatsen yn telte te wurden grypt er dy mei beide hannen oan.

Fyntasjes bebruhwt Elsschot hoe't Laarmans himselde oerprout dat er temel in wichtich man is. De namme fan syn nije bebruw, it brievpapier, de kantoor-yrjochting, alles krikt syn antinken. It leutschete dêr't er net oars takent is klijnten fine foar de talentûzen follette Edammers dy't opelân bliuwe yn Aukwerpenne politikuske. In dat wylst synneare Van Schoonbeke, dy't er beech hat, him fan te foaren fersekeret hie: 'Talis (-) marjeerret altyd, want ite moatte de minnen dochs.'

Sekke bebrusprongen as Frans Laarmans hat Frank Dijkstra (65) fan Aduard noelt makke. Net syn stúdijsje sidskunde yn Grins wie er earst in skolt learaar oan de hie yn Assen, sûnt wylst er talen jier by Stiel. Om't er him dêr be-nammen dwaande hold mei de fellich-hold fan de meiwurkers, wie syn fol-gjende beas fan by de arbeidsynspelleje op it inleestere fan scolaje seken. De jete schijf jier fan syn wurkeune libben wie er hand arbo- en miljeutinet oan de universiteit yn Grins. Sûnt 2002 is er mei pinsoen.

Mel literatuer hie er yn syn wurk neet te meitsjen, mar jete die er wol. Nederlânske skriuwere as Bordewijk, Neve, Hermans, Carmiggelt en Elsschot rekinnert er al sûnt it gymnasium yn Sulsta te syn favoriten. 'Dêr hie ik les fan Anne Wadman. Dy man hie sa prachtige fertelle oer skriuwers. Ikonysk fan toan taak, mar in flak ferhaal fertelde er noalt.'

Anne Wedman makke de jonge Frank Dijkstra net allinne entosjast foar de Nederlânske literatuer, mar ek foar it Frysk. 'By propaearre it Frysk en joech dêr ek les yn. Ik folge dy lesse. Syn boeken - dat wiene der doe noch net sa in soad - lies ik ek.'

Net't er it syn bebrupak Warman net Grins ferlize, hat Dijkstra net folle Frysk moer praat. Syn wurtdedding fan Elsschot kaas earst as dy fan it Frysk. Yn 1993 wie er moer in freen oan-

wêrby't de presintasje fan de briewen fan Willem Elsschot - in pseudonym, syn echte namme wie Alfons de Ridder - yn Breda. It wie oandieling foar Dijkstra om it wurk fan Elsschot op 'a nij te lize en om lid te wurden fan it Willem Elsschotgenootschap.

Yn 2003 wie er by in symposium fan dat genootskap oer it oersetten fan Elsschot. 'Dêr rekke ik oer 'a praat mei Paul Vincent, de Ingelske oersetter fan Elsschot. Dy wist aardich wat fan it Frysk. Doe't wy it der sa oer bliene kaen ik op it idee om 'Kaas' yn it Frysk oer te setten. 'You should do that, it's a wonderful idea', sei er.'

Dijkstra is fuortendallike útsein. 'Mar dat foel ôl. Ik miste de riltse. It grutste probleem wie dat it Frysk yn de firtich jier dat ik (it Frylân) wet wie bebruchert jeroare is. En ik woe it yn it Frysk fan no fertelle. Doe haw ik Ingrid de Jong, in goede kande dy't nedens my goed Frysk praat, frage om my te helpjen.'

Doe't Dijkstra út Ingrid de Jong har kommentaar op syn earste probearsele ommakke dat syn Frysk allin ferliedere wie, hat er earst in Adolferusse folge en hat er him op it lize fan Frysk bebrus antiken. Alles meffinoar hat er trije jier mei it oersetten fan de krapom 120 siden 'Kaas' dwaande west.

Ingrid en ik bliuwe gjin professional, doe't it hiear wie haw ik it oer Ernst Brunnema fan de Adik foarlein. Pas doe't Vete Steen en Mirjam Vellinga - ek fan de Adik - it dêrnij goed meffinoar hawwe, doerde ik net allinne as Polak & Van Geussep te stappen. Dy bebrat de jochten foar de sven Elsschot. Doe't Mark Pieterse my frage oft ik al in út-juwer hie, sei ik jim himme dochs út-juwer? Ik wie samar idear, hy woe it wol útjaan.'

It foarried fan in Nederlânske útjuwer te nedens Dijkstra dat it ek bliuen Frylân yn de walske kont te lize. 'Ik waard in pear dagen lyn belle troch in freen, dy hie it yn Haarim socht.'

Wat Dijkstra sa yn it wurk fan Elsschot oersprekt is de manier fan skriuwen, de styl. 'Dy is fan alle tiden. As ik Vestdijk lies, tink ik dat hat west. As ik Elsschot lies, tink ik dit hie juster skreun wêze kind. It is sa strak skreun. Alles wat der net perfoerret yn joecht hat er skrat, krekt sa lang oant de essinsje oerbleau. Ik tink dat it getel in skriuwer is dy't bliwt.'

Frank Dijkstra: „As ik Elsschot lies, tink ik dit hie juster skreun wêze kind.“

Foto: Hugo Houdend, Laurus Art

'Vestdijk hat west, Elsschot is fan alle tiden'

Dat skreunen moat hiel letterlik naam wurde. Se te fan it hânskrift fan 'Een ontgoocheling' bekend dat fan de earste twa siden yn de útseinke ferzje mar twa sinnen oerbleau bliuwe. 'De Keltzer was sigarenfabrikant. Veel goed verdiende hij niet want hij werkte slechts met enkele menschen, had te weinig kapitaal en maakte geen reclame, zoodat hij niet vooruit kwam in de wereld.'

Dijkstra: „Elsschot skriwt hiele nachtere sinnen, mar 'die knaarn van onderliggende gevoelens', sa't Kees Fens alris skreau. Elsschot siet yn it sakelikken en skreau

oer it sakelikken. Neffens syn eigen sizzen ûntbriek it him om fantasj en koe er dus net oars. Se te it feruende ferhaal út 'Lijmen' fan twa manlju dy't alderbeasme ûnderminners in post útillen mei bedriuwspartantjes yn it Algemeen Wereldtijdschrift basearre op fitten dy't Elsschot seia ôthelle hie.

Dijkstra: „Elsschot hie in bekel oan it sakelikken, mar ly wie tagelyk in hiel bebrak skreunen. In hiele sletten man. Thûs prate er noch oer syn wurk, syn freun en bern bliene gjin idee wat er doe as er de hiele del fuort wie. Syn bern wisten net liens dat er boeken skreau.“

„Yn syn skriuwen koe er de sinnejes kwy't dy't er oars foar him hold. It see my foarstelle kinne dat er in geweldige bekel oan tells hie en dat jo dat dus as in metafoar foar it sakelikken sjen moatte. Hoe't ly dat ploechje om Schoonbeke himme bebruchert. Sa freffend. As gje it om de rotary, de liene - of hoe't al dy klûkkes ek mar ljikke - fan no.“

„As oersetter fan Elsschot moatte jo goed oppasse dat jo net te folle wurden útlike. Alles moat sa koart mooglik. Ingrid seach myn oersetting op it Frysk net. It wie myn taak om der net har ferbettering foar te soargjen dat it Elsschot bleau. Koart en noalt drege wur-

den brûke, want dat die Elsschot ek net.“

Dijkstra hat ynoaraten gjin pannen foar nije oersettingen, al siet er moed út. 'Ik wot earst de realites op 'Talis' mar ris útwechtje. It moke fan dat oersetten is, dat te it Frysk op 'e nij ûntdekt haw. As jo in soad lies - en der haw ik sûnt myn pinsoen de tild foar - hie jo ek de drang om se te skriuwen. Mar as ik in goede skriuwer wie, wie dat der al lang bliuen. Dan is oersetten in moole mander om kreatyf mei taal dwaande te wêzen.“

SIETSE DE VRIES

Fries om utens Frank Dijkstra set Elsschot oer yn it Frysk

Op 24 april jongstleden overleed Frank Dijkstra (1939-2018), de man die elf jaar geleden naam maakte met zijn vertaling van Elsschots boek *Kaas* in het Fries. Op 16 maart 2007 werd *Tsiis* onder grote belangstelling feestelijk gepresenteerd in De Koperen Tuin in Leeuwarden. Ed Nijpels, commissaris der Koningin in Friesland, nam het eerste exemplaar in ontvangst. *De Leeuwarder Courant* publiceerde een week later bijgaand interview met Frank Dijkstra – in het Fries. De kop luidde: 'Vestdijk hat west, Elsschot is fan alle tiden'. Wat zoveel betekent als: 'Vestdijk is geweest, Elsschot is van van alle tijden'. Waarvan akte.

Elsschot in Brussel (2)

De geboorte van Laarmans

Piet Joostens

Elsschots beroemde personage en alterego Frans Laarmans, ook bekend uit *Kaas*, *Tsijp/De Leeuwentemmer*, *Pensioen* en *Het Dwaallicht*, speelde zijn eerste grote rol in *Lijmen* (1923). De naam Laarmans kwam wel al één keer voor in *Een Ontgoocheling* (1921), de novelle die Elsschot al in 1914 in Brussel had voltooid. Hij valt wanneer de Antwerpse schoolverlater Karelte De Keizer — nog zo'n alterego van Elsschot — zich voor een nieuw baantje aanmeldt in de drukkerij van ene mijnheer Albert. 'Laarmans heet je, is 't niet?' vraagt mijnheer Albert. 'Neen mijnheer, ik heet De Keizer,' antwoordt Karelte. En daar blijft het bij, want de lezer verneemt niet wie Laarmans is of waarom mijnheer Albert Karelte nu eigenlijk met een Laarmans verwacht.

Laarmans treedt dus pas op de voorgrond in *Lijmen*, de roman die Elsschot in Antwerpen schreef in de periode 1920-1922 en die de inspiratie haalt uit zijn Brusselse jaren daarvoor (1911-1914). Op de eerste bladzijde van het boek herinnert de anonieme ik-verteller zich zijn ontmoeting met Laarmans in een niet nader genoemd Brussels café. Hij beschrijft hem als een 'voorspoedig en burgerlijk' persoon die eruitziet als 'een man van zaken', maar op een rare manier doet hij hem tegelijk ook 'denken aan Vlaamseleeuvenvlaggen en Gulden-sporenslagen, aan jongens met baarden en vilthoeden.' Laarmans blijkt inderdaad een oude bekende, iemand van tien jaar geleden, toen zij beiden nog rebelse voorvechters waren van de Vlaamse zaak en Laarmans nog gedichten schreef: 'Wat was die Laarmans veranderd! Ik had hem gekend als een haveloze voorvechter, met lang haar dat de kraag van zijn jas vettig maakte, een grote pijp met een kop die een doodshoofd verbeeldde, en een zware knuppel, waarmee hij dreigend zwaaide wanneer hij gedronken had of in een optocht liep. Niemand kon toen als hij 'Vliegt de Blauwvoet! Storm op Zee!' roepen en hij was dan ook, bij mijn weten, tweemaal door de politie ingerekend voor dingen die hij niet gedaan had, alleen maar omdat hij er zo gevaarlijk uitzag.'

De verteller begrijpt al snel dat Laarmans de Vlaamse zaak nu niet meer zo goed volgt. Laarmans lijkt zelfs een paar jaar op de Maan te hebben gewoond, want hij vraagt de verteller om een update: 'Hoe staat het met de Vlaamse zaak en de politiek in het algemeen?' Het antwoord van de verteller is grappig genoeg dat 'bankiers

Frans Laarmans, getekend door Henri van Straten

en mannen van zaken' nog steeds Frans spreken, dat ook flaminganten dat doen 'wanneer zij niet aan de weg timmeren' en dat 'de liberalen nog steeds alle betrekkingen bij de gemeente krijgen en de katholieken bij de Staat.'

Vervolgens nodigt Laarmans de verteller uit bij hem thuis en wordt hij op zijn beurt verteller. Daar start de kern van de roman, het verhaal waarin Laarmans uiteenzet hoe hij Boorman heeft ontmoet, hoe hij als 'redacteur' van diens *Algemeen Wereldtijdschrift* de knepen van het oplichtersvak heeft leren kennen en hoe ze samen de arme Mevrouw Lauweryssen hebben kaalgeplukt, met

alle noodlottige en tragikomische gevolgen vandien.

Bij hun eerste ontmoeting heeft Boorman al meteen een probleem met de familienaam van zijn toekomstige assistent. Vindt Boorman zichzelf zo uniek dat hij het niet kan verdragen dat Laarmans te veel op zijn eigen naam lijkt? Of voorziet hij dat de combinatie Boorman en Laarmans te veel aan een komisch duo zal doen denken? Dat ook, allicht, maar Boorman legt het anders uit: ‘Nee, Laarmans is onmogelijk, vooral in een land waarin de klanten zelf eenvoudig Mosselmans, Biermans, en Borremans heten. Je heet voortaan Teixeira de Mattos: dat is nog eens een naam, vind je niet? Maar geen naamkaartjes laten drukken, hoor, want je moet oppassen. Ik zal je alleen zo noemen, omdat Laarmans er beslist niet door kan.’ (260)

In zijn boeiende essayboek *Aan Borms*, over het vaak verdonkermaande politieke gehalte van Elsschots werk, ziet Matthijs de Ridder nog andere problemen in Laarmans’ naam: ‘Waarom krijgt Laarmans – een naam waar het woord ‘laar’ in zit, hetgeen zoveel betekent als ‘dun’ en ‘zwak’ en ook wel ‘meisjesachtig’ (en die bovendien is voorzien van de voornaam ‘Frans’) – bijvoorbeeld de monumentale naam Teixeira de Mattos? Is dat alleen

maar omdat de Portugees-joodse naam het al te opzichtig Vlaamse Laarmans – net zo Vlaams als de karikaturale namen ‘Mosselmans, Biermans en Borremans’ – kan verdoezelen? Maar waarom dan niet gewoon een voor de hand liggende naam als François of De Gaulle?’ (59) Matthijs de Ridder legt uit dat de naam Teixeira de Mattos misschien naar een in Elsschots tijd reëel bestaand en kleurrijk personage verwijst. De van oorsprong Nederlandse Alexander Teixeira de Mattos, overleden in december 1921, was een Engelse vertaler van o.a. Streuvels en Couperus die tijdens de Eerste Wereldoorlog spioneerde voor de Britten en er tegelijk

nogal wat politiek subversieve ideeën op nahield, toch naar Britse normen (hij koos partij voor de Boeren tegen de Britten in Zuid-Afrika en vond dat niet de Windsors maar wel de Stuarts op de Britse troon hoorden te zitten). Elsschot had over deze man horen vertellen en kende uit de Antwerpse stadsbibliotheek misschien het boek *Tex* dat na diens dood over hem was verschenen. De Ridder: ‘Had Elsschot deze Teixeira de Mattos voor ogen toen hij Laarmans zijn ondergrondse naam gaf? Tex was in ieder geval het soort speelse subversieve geest dat hem aanstond.’ (62)

Maar zou Elsschot de naam Laarmans daadwerkelijk hebben gekozen omdat de oude betekenissen van het woord ‘laar’ in contrast stonden met het zoveel stoerder klinkende Boorman, zoals Matthijs de Ridder suggereert? Zoals gezegd viel Laarmans’ naam al eerder in *Een Ontgoocheling*, dat vóór *Lijmen* in Brussel was geschreven. De naam komt in het Brusselse relatief veel voor (meer dan in het Antwerpse), en in de Brusselse *Almanachs* van 1921 en 1922 (de jaren waarin Elsschot *Lijmen* schreef) treffen we op het adres Vlaamsesteenweg 21, niet ver van de Rue de Flandre 62 van Mevrouw Lauwereyssen, zowaar een modezaak van ‘Laermans E.’ aan. Moeten we Boorman misschien ook letterlijk geloven wanneer hij Laarmans aan het slot van hoofdstuk twee een ‘al te lokale naam’ noemt? ‘En je tekent natuurlijk altijd Laarmans, nooit Teixeira de Mattos, maar zo dat geen mens het lezen kan, want je naam is al te lokaal...’ (262)

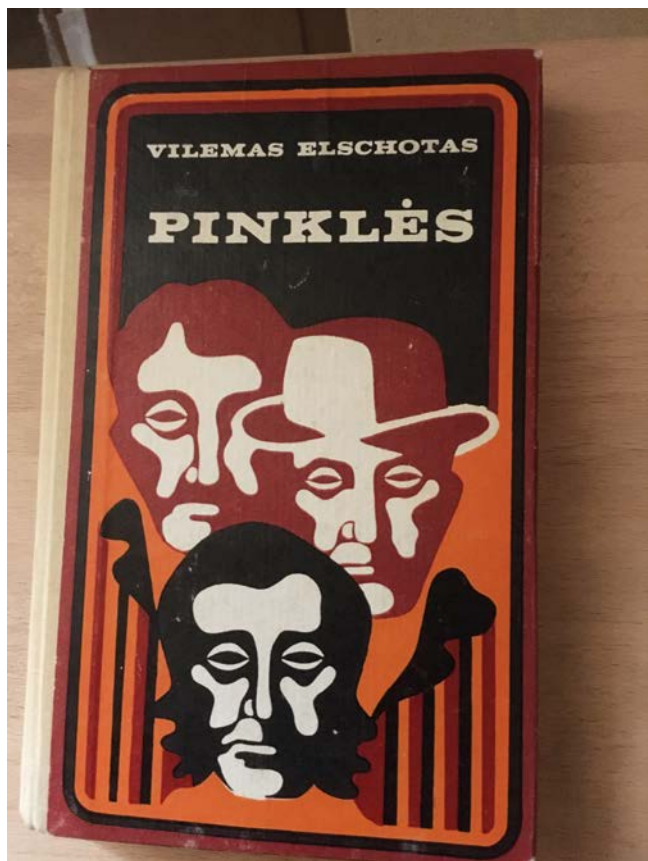
Bronnen:

- *Almanachs du Commerce et de l'Industrie*, diverse jaargangen, Archief van de Stad Brussel (digitaal beschikbaar op www.bruxelles.be/almanachs).
- Willem Elsschot, *Verzameld werk*, uitg. Athenaeum-Polak & Van Gennep, 2008.
- Vic van de Reijt, *Elsschot. Leven en werken van Alfons de Ridder*, uitg. Athenaeum, 2011.
- Matthijs de Ridder, *Aan Borms. Willem Elsschot, een politiek schrijver. Essay*, Meulenhoff/Manteau, 2007.

Vilemas Elschotas: onbekende Litouwse vertaling ontdekt

Jan Paul Hinrichs

Het omslag van Pinklės

Verzamelaars van Willem Elsschot hebben van oudsher een Oost-Europa-dilemma: hoe kom je aan de oudere Russische, Bulgaarse, Oekraïense en Tsjechische vertalingen? In 1991 was ik me hiervan niet bewust toen ik in een antiquariaat in Praag de vroege Tsjechische vertaling (1936) van *Kaas en Tsjip* kocht en plichtmatig overdroeg aan de collectie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde in Leiden. Een schilderachtige verzamelaar die in de universiteitsbibliotheek werkte waarin deze collectie wordt bewaard, kon me dit nauwelijks vergeven: het boek gold als een van de moeilijkst vindbare vooroorlogse Elsschot-titels. Enkele jaren later bemachtigde ik, na een toevalstreffer op een boekenmarktje in Oegstgeest en twee gerichte zoekacties in Sofia en Tallinn, de Russische (1972), Bulgaarse (1984) en Estische (1995) vertalingen: een hoofdstedelijke verzamelaar heeft hiervan wel geprofiereerd. Onbereikbaar bleef voor mij, ook in antiquariaaten in Lviv en Odessa, de Oekraïense vertaling (1963).

*C.J. Aarts laat op 26 juni 2018 trots in antiquariaat Keistoteka Kalvarijos, Kalvarijų gatvė 14, Vilnius de jongste aanwinst voor zijn verzameling 'Elsschot in vertaling' zien, de Litouwse vertaling van Lijmen en Het Been, Kaas en Het Tankschip: Vilemas Elschotas, Pinklės. Romanas ir apysakos. Iš rusų kalbos vertė Judita Grigienė. Vilnius: Vaga, 1975. – Het boek bevat de romans en verhalen Pinklės en Kojas, Sūriai en Klajojanti liepsnelė.
Foto: M.C. van Etten*

Deze en vele andere vertalingen zijn terug te vinden in *Al is hun taal mij zo vreemd* (2008), de door C.J. Aarts samengestelde bibliografie van Elsschot-vertalingen in boekvorm.

Oost-Europese ervaringen met vertalingen van Elsschot heb ik beschreven in twee bijdragen aan *De Parelduiker* (2001, nr. 4/5 en 2005, nr. 5). Hierin plaatste ik een kanttekening die misschien wees op een

latent plan voor de pensioenleeftijd: ‘Van één ding ben ik na incidentele antiquariaatsbezoeken in het oude Oostblok wel overtuigd: wie een antiquariatentocht onderneemt van Leipzig (DDR!) naar de Oeral, duikt planken neerlandica op waarvan de bibliografen van de Koninklijke Bibliotheek niets weten. Alleen al stapels boeken over Rembrandt. Theun de Vries weet ook heus zelf niet hoe vaak zijn Rembrandt-boek vanuit het Russisch in talen als het Estisch of Oekraïens is vertaald en weer herdrukt.’ Uitgerekend bibliograaf C.J. Aarts vond in 2018 in antiquariaat Keistoteka in Vilnius een Litouwse Elsschot-vertaling van meer dan veertig jaar geleden, waarvan het bestaan door niemand werd vermoed: het boek staat dan ook niet in zijn bibliografie en ontbreekt in Nederlandse bibliotheken.

Elsschot treedt hier op onder de Litouwse naamsvariant Vilemas Elschotas. De titel en ondertitel zijn *Pinklės. Romanas ir apysakos*, oftewel *Lijmen. Roman en verhalen*. Het boek is in 1975 uitgegeven door uitgeverij Vaga in Vilnius. Op 295 pagina’s staan vertalingen van *Lijmen*, *Het Been*, *Kaas en Het Dwaallicht*. Vertaalster Judita Grigienė is vooral bekend van studies over Litouwse kunstenaars. Nederlands kende ze waarschijnlijk niet: op de keerzijde van de titelpagina is aangegeven dat de vertaling is gemaakt naar de Russische Elsschot-bundel van 1972. *Villa des Roses* en *Het Tankschip*, die daarin ook staan, zijn voor deze Litouwse uitgave niet vertaald. De omslagtekening van S. Jurkšaitė toont drie nogal grimmig kijkende heren van wie één met hoed: waarschijnlijk een toespeling op de zakenferen

in *Lijmen*. De catalogus van de Nationale Bibliotheek van Litouwen registreert nog twee andere door S. Jurkšaitė geïllustreerde boeken, beide uit 1978. Verder heb ik niets over haar kunnen vinden.

De vraag is: hoe heeft deze Litouwse titel decennia buiten het bereik van Nederlandse verzamelaars en bibliografen kunnen blijven? De Sovjet-Unie stond in 1975 buiten de Berner Conventie, zodat er geen vertaalcontract zal zijn opgesteld. Rechthebbenden zijn vermoedelijk ook niet ingelicht. Wat wellicht meespeelt is dat het een vertaling uit het Russisch is: lokale neerlandici, voorzover die bestaan, zullen weinig aanleiding hebben gehad aan een niet rechtstreeks vertaald boek verdere ruchtbaarheid te geven. Een Petersburgse docente deed dat wel bij de Russische vertaling die onder haar leerlingen circuleerde en populair was: ze schreef er over in het tijdschrift *Neerlandica extra muros*.

De vondst in Vilnius is iets waarop eigenlijk niet meer gehoopt kon worden. Maar digitale zoekmiddelen waarmee alles vindbaar heet te zijn, kunnen niet op tegen de bibliograaf die in verre antiquariaten wakker blijft. Nu we de titelgegevens hebben, traceren we het boek meteen op enkele websites die het boek in Litouwen te koop aanbieden. Op knygavisiems.lt kost *Pinklės* 0,80 €. Zeldzaam kan het boek niet zijn gezien de ruime oplage van 25.000 exemplaren. Vilemas Elschotas maakt ons meteen weer wakker: valt het uit te sluiten dat een dergelijke vertaling vanuit het Russisch ook in Sovjetrepublieken als Moldavië of Georgië is gemaakt?

Uit de erfenis van één van de kleinkinderen van Willem Elsschot, is een nieuw exemplaar van de gekende kop van Willem Elsschot opgedoken.

Frans Claessens, de befaamde Antwerpse beeldhouwer en professor aan de Academie voor Schone kunsten in Antwerpen, maakte in 1939 een mooi beeld van zijn goede vriend Willem Elsschot. Van dit kunstwerk werden 12 exemplaren in brons gegoten. Daarvan is er nu opnieuw één te koop voor de prijs van 1.500 €. Via een mail naar secretariaat@weg.be kunnen potentiële kopers zich melden.

Bij nader inzien van Herman de Coninck, Over *Willem Elsschot. Dichter*

Ron Elshout

In zijn *Ontmoetingen met Willem Elsschot* citeert Simon Carmiggelt een redevoering van Raymond Herremans: 'Leest de verzen van **Elsschot** als introductie voor geheel zijn prozawerk.' De gedichten – het staat er alles in, leven en dood, liefde en haat, naakter dan in het proza. Wie het beste wil genieten van Elsschots proza leze vooraf zijn verzen. Dan zal hij ineens de diepere bewogenheid van dat proza begrijpen.' Herremans oproep lijkt een pleidooi tot het lezen van de gedichten, maar demonstreert toch vooral hoe er met Elsschots poëzie veelal werd en wordt omgegaan: als men ze al leest, dan hooguit als een opstap tot het proza – implicerend dat het uiteindelijk daar om gaat.

Met uitzondering wellicht van het steeds opnieuw gebloemleesde 'Het huwelijk', lijkt het erop dat Elsschot als dichter uit zicht raakt(e). Tot op zekere hoogte is dit een fysieke kwestie. De 22 gedichten die Elsschot wenste te verduurzamen, staan achterin het *Verzameld werk* 'weggedrukt', komen daardoor in de kast proza terecht, waardoor de indruk ontstaat dat de poëzie niet meer dan een voetnoot bij het proza is. Aan deze veronachtzaming van Elsschots gedichten tracht *Willem Elsschot. Dichter* alsnog een eind te maken. De opzet van het boek is om alle gedichten die Elsschot in *Verzen* opgenomen heeft, aan een grondige bespreking te onderwerpen. Dat gebeurt door een groep schrijvers/essayisten van een hoog academisch niveau. Het boek bevat zorgvuldige en verhelderende *close readings* van ieder gedicht, aangevuld met ter zake doende informatie uit de brieven, biografische gegevens, maatschappelijke en/of literair-historische context, publicatiegeschiedenis en intertekstuele referenties van Speenhoff tot de Bijbel. Soms zijn er onvermijdelijke doublures, die voortkomen uit de aard van Elsschots werk. Neem bijvoorbeeld de *apostrofe*. Elsschot heeft vrijwel alle gedichten uit *Verzen* in deze retorische vorm gegoten en het ligt dus voor de hand dat verschillende auteurs er aandacht aan besteden. Wiel Kusters geeft in zijn opstel een omschrijving van deze 'aanspreking': 'het zich afwenden van het eigenlijke, geïmpliceerde lezersgehoor om zich te richten tot in de primaire leessituatie afwezig veronderstelde levende, of zelfs dode, personen of zaken.' Het is de verdienste van de

verschillende schrijvers dat zij verhelderen welk een ingewikkeld spel Elsschot hiermee speelt, waardoor de 'meeluisterende derde' (zijnde de lezer van het gedicht) in een veel complexere leessituatie betrokken wordt dan die op het eerste gezicht leek te zijn. Er is bij herhaling aandacht voor de versificatie van Elsschot. De waardering hiervoor is in dit boek hoger dan in het verleden vaak het geval was. Een grondige bestudering laat zien dat het 'uit de pas' lopen van Elsschots verzen een poëtische functie heeft. Dat geldt ook voor de rijmschema's, die men nogal eens als vanzelfsprekend aannam en voor simpel hield, maar die bij nadere beschouwing bijvoorbeeld opgebouwd blijken te zijn uit qua klank rijmende, maar qua betekenis juist botsende woorden. Ook de verschillende taalregisters waar Elsschot zich als dichter van bediende komen aan het licht. Deze retorische verschijnselen staan, zo tonen verschillende schrijvers aan, ten dienste van Elsschots thematiek van spijbtuigingen, boetedoening en zelfbeschuldiging: 'Spijt, daarvan is heel Elsschots werk doortrokken: spijt beheerste zijn leven. [...] Vandaar dat hij in het merendeel van [...] zijn gedichten reageert op gebeurtenissen van jaren, soms vele jaren geleden; dat een groot deel van zijn werk herleefd verleden is, niet ontstaan uit een romantisch verlangen, het voorbij te idealiseren, maar uit het verontrustende besef dat dat voorbij beter, idealer, anders had kunnen en moeten zijn. De dichter voelt zich door het onherroepelijke verleden bedreigd: de daarin gemaakte fouten zijn onherstelbaar'.

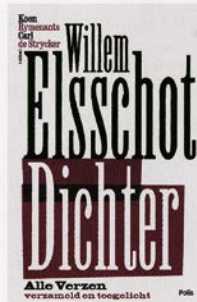
citeert Joris Gerits Jan Villerius, om vervolgens in te haken bij Kris Steyaert, die erop gewezen heeft 'dat kortsluitingen in de communicatie, het falen of zelfs de afwezigheid ervan de kern van Elsschots *Verzen* uitmaken, terwijl de vele aansprekingen nu juist de indruk van het tegendeel kunnen wekken.' Niet alleen deze centrale thematiek wordt goed belicht, ook voor de rol die de verschillende aangesproken personages daarin spelen wordt de ruimte genomen. Zo wordt het motief van 'de beklaaide moeder' in de gedichten, verbonden met hetzelfde motief in de romans. Het eerste gedicht uit Elsschots *Verzen* is 'De zee', met zijn volstrekt overbodige opdracht 'Aan Willem Kloos'. Ik heb me altijd afgevraagd waarom Elsschot deze Kloos-imitatie steeds opnam in zijn *Verzen*, terwijl hij zijn Gorter-imitaties toch achterwege liet. *Willem Elsschot. Dichter* geeft hierop een antwoord. De invloed van Kloos (c.s.) ten spijt, zo toont een voorbeeldig essay aan, bevat het gedicht een voorafschaduw van de latere dichter Elsschot. Uiteindelijk wordt in het gedicht al de thematiek verwoord die zijn latere werk zal beheersen: het onvermogen zich adequaat kenbaar te maken aan de ander(e).

Willem Elsschot. Dichter is een pleidooi tegen veronachtzaming van de dichter Elsschot en tegen gemakzuchtig en oppervlakkig lezen.

Koen Rymenants en Carl de Strycker (red.)

Willem Elsschot. Dichter
Polis, Antwerpen, 2017
304 p. / € 22,50

POEZIEKRANT | NOVEMBER - DECEMBER 2017

Z
zeer

A.L.

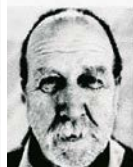
K
kort

Snijders

Kaas en krenten

Ik hoop dat Nescio en Elsschot tenminste overblijven als alle andere schrijvers uit mijn hoofd verdwenen zijn. Toen ik leraar was (ik ben godbetert dertig jaar leraar geweest), praatte ik vaak over deze schrijvers. Onderwijs is indoctrinatie – hameren, lokken, verleiden en dreigen. Zeg niet één keer dat 'Het is des Heeren wil of het zou niet wezen' een prachtige zin is, zeg het honderd keer. En zeg er dan meteen bij dat de volgende zin ook heel goed is: 'En trouwens, man, het slijk moet uit de sloot'. En omdat je toch bezig bent, kun je het hele couplet afmaken: 'Wees dus maar stil, gij zijt toch spoedig dood: / als gij in het water kijkt dan kunt gij 't lezen'. Ik wil niet zeggen dat iedere leerling zich nu voor altijd 'De Baggerman' zal herinneren, maar ik heb in ieder geval mijn

V
verhaal

best gedaan.

Ik heb trouwens wel degelijk meegemaakt dat een leerling op de gang tussen twee lokalen, in z'n vrije tijd dus, smalend uit het gedicht 'Van der Lubbe' het couplet met de aanval van Holland citeerde: 'Laat het stikken in zijn centen, / in zijn kaas en in zijn krenten, / in zijn helden, als daar zijn: / Tromp, De Ruyter en Piet Hein'. Dat zijn mijn favoriete regels uit de gedichten van Elsschot. Ik heb een boek cadeau gekregen waarin al zijn gedichten niet alleen verzameld zijn, maar ook toegelicht worden. Nu kan ik eindelijk zien wat echte kenners ervan zeggen.

De Standaard Weekblad, 17 februari 2018.

STUDIE NEDERLANDS

Voor neerlandici is er nog zoveel meer dan alleen het onderwijs

De universitaire studie Nederlands heeft veel aan populariteit verloren, zo blijkt uit diverse artikelen in *de Volkskrant* (Ten eerste, 17 september). Er worden diverse oorzaken genoemd, zoals de onaantrekkelijkheid van het schoolvak Nederlands, maar ook de matige beroeps-perspectieven worden genoemd. Vaak wordt naar voren gebracht dat een afgestudeerde altijd wel een baan vindt in het onderwijs en dat is niet voor elke 18-jarige een aantrekkelijk perspectief.

Maar waar komen de afgestudeerden nu werkelijk terecht? Een willekeurige steekproef onder 100 oud-studenten Nederlands van de Utrechtse universiteit laat zien dat slechts 15 van hen als docent in het voortgezet onderwijs werken. Nog eens 22 afgestudeerden werken weliswaar in het onderwijs, maar in andere functies. Zo zijn er onderwijsbeleidsmedewerkers en -coördinatoren, cursus- en materiaalontwikkelaars, en docenten Nederlands als Tweede Taal, al dan niet met een eigen bedrijf.

Daarnaast hebben afgestudeerden Nederlands werk gevonden als communicatieadviseurs bij de overheid, in het bedrijfsleven of in de medische sector. Ook zijn er afgestudeerden terechtgekomen in de boekenbranche, bij uitgeverijen of bij de publieke omroep. Zo'n 10 procent heeft een baan bij een universiteit of een ander academisch onderzoeksinstituut. Zowel de publieke sector,

als de overheid, als commerciële en culturele non-profitorganisaties zijn plaatsen waar afgestudeerden Nederlands terecht kunnen komen.

Docent worden: het is een mogelijkheid voor Neerlandici, maar er is nog zoveel meer!

Jacomine Nortier, universitair hoofddocent Nederlands

Geertje Wilmsen, coördinator stages, alumni en arbeidsmarkt
· Universiteit Utrecht

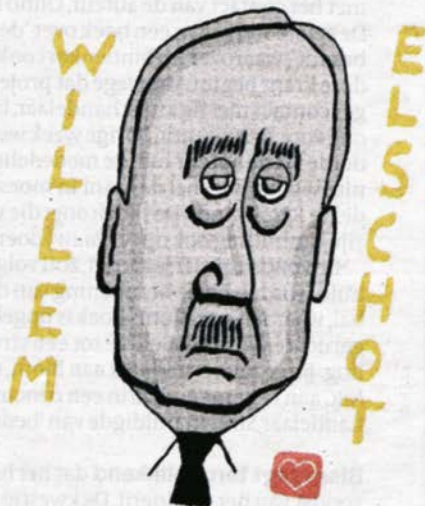
Grote liefde

Natuurlijk lees ook ik met pijn in mijn hart dat zo weinig studenten voor de studie Nederlands kiezen (Ten eerste, 17 september). Gelukkig herken ik me niet in de beschrijving van het schoolvak Nederlands en de daarbij behorende lesmethoden van Moniek Rump (Geachte redactie, 18 september). Mijn werkplezier als docent Nederlands komt voort uit een grote liefde voor taal, literatuur en natuurlijk pubers.

Zo las ik onlangs nog het prachtige gedicht *Het huwelijk* van Willem Elsschot met mijn zesdeklassers. Elsschot beschrijft een uitgeblust huwelijk, dat helaas bij veel 6vwo'ers herkenning oproept. Daarna dachten de leerlingen na in hoeverre hun droom en daad van elkaar verschilden, naar aanleiding van

de zeer bekende regel uit dit gedicht: 'Want tussen droom en daad staan wetten in de weg en praktische bezwaren, en ook weemoedigheid, die niemand kan verklaren.' Dat niet meer mensen hierover met jonge mensen zouden willen praten, is voor mij onvoorstelbaar.

Mirjam Campo, Amstelveen docent Nederlands op het St. Nicolaaslyceum te Amsterdam

De Volkskrant, 17 november 2018. De tekening is van Bas van der Schot

Dient het wijf dat moeder

Willem Elsschot was in de eerste plaats een prozaïst, maar ook zijn gedichten leveren inzichten over de schrijver op. En wat blijkt? Hij is een vent, zo niet een smeerlap. **LUUK GRUWEZ**

★★★★★
Koen Rymenants & Carl De Strycker (red.)
Willem Elsschot.
Dichter. Alle verzen verzameld en toegelicht.
Polis, 303 blz., 22.50 €

Meer dan driehonderd bladzijden over een auteur die als dichter op zijn minst nogal omstreden is: wat is daarvan het nut? Een boek dat bovendien geen enkel van zijn gedichten onbesproken laat, integendeel elke versregel vanuit weer eens een andere invalshoek laat belichten door zo'n vijftig auteurs die in hoofdzaak van academische huize zijn: dreigt dat niet verschrikkelijk saai te worden?

De waarheid is dat Carl De Strycker en Koen Rymenants met *Willem Elsschot. Dichter* een ongeëvenaarde spanning hebben afgeleverd met vrijwel uitsluitend briljante bijdragen. Ondanks het risico op onrechtvaardigheid wil ik in het bijzonder de commentaren van Kris Steyaert, Joris Gerits, Hans Vandevoorde, Wiel Kusters, Paul Claes, Kris Pint, Dirk de Geest en Yves T'Sjoen vermelden. De prijs van de origineelste en vindingrijkste invalshoek verdient Gaston Franssen, voor zijn analyse van 'De bedelaar' waarin een man centraal staat die er zijn beklag over doet dat hij almaar dikker wordt en daardoor haast geen mens meer tot een fooi kan verleiden. Franssen haalt er, geestig en overtuigend tegelijk, de Bijbel bij om te bewijzen dat zwaarlijvigheid een metafoor is voor economische overvloed en de daaruit voortvloeiende morele losbandigheid.

Controverse

Dat *Willem Elsschot. Dichter* zo boeit, ligt ook aan Elsschot zelf: een *minor poet*, akkoord, maar tegelijk iemand die ondanks zijn soms gebrekkige formuleringen, zijn stoplappen, rijm dwang, gezwollen en pathetische taal bij een groot publiek voor een aantal blijven heeft getekend. Dat heeft vast niet uitsluitend te maken met het feit dat zij van een superieur prozaschrijver afkomstig zijn. Elsschots timbre is namelijk op zijn best uniek. 'Back to basics' noemde Gerrit Komrij het. Hij heeft lak aan de smaakconventies van zijn tijd en blijft afzijdig van de avantgardistische poëtica in Vlaanderen, schrijft een lyriek die zich niet schaamt voor het pralende dat in Nederland door dichters als Jan Greshoff en E. du Perron wordt gepropageerd.

En Elsschot schaart zich, misschien nog het meest met zijn poëzie, achter het zogenaamde 'ventschap', verdedigd door de auteurs van het tijdschrift *Forum*. Om het vlak te stellen: een schrijver hoort in eerste instantie ballen te heb-

Willem Elsschot en zijn vrouw Fine aan zee. © Letterenhuis Antwerpen

ben. Ook de vorm van zijn geschriften is daaraan ondergeschikt. Ballen heeft Elsschot zeker. Hij schuwt de controverse en de provocatie allerminst. Genoegzaam bekend is zijn gedicht waarin hij het opneemt voor een notoir collaborateur als August Borms. Voorts deinst hij niet terug voor blasfemie, voor het macabere en de vulgariteit. Hij schaamt zich er niet voor die te mengen met dichterlijke verhevenheden en oprechte sentimentaaltie die te bombastisch dreigen te worden, maar die, als zij in een juiste balans met het laagbij-de-grondse komen te staan, in enkele onvergetelijke verzen resulteren.

Het ligt voor de hand daarbij in eerste instantie 'Het huwelijk' te vermelden dat, mede vanwege een uitentreuren geciteerde boutade

('Tussen droom en daad staan weten in de weg') tot ver buiten de literaire wereld gemeengoed is geworden. Maar ook gedichten als 'Bij het sterfbed van een kind' of 'Spijt' verdienen een mildere waardering dan wangedrochten als 'O jeugd!' of 'Aan Willem Gijssels'. Bovendien wordt hier één 'gelegenhedsgedicht' opgenomen dat Elsschot zelf 'volkomen waardeloos' vond. En ja, misschien is 'Alarm in Gent' niet meteen een poëtische hoogvlieger, maar in handen van een bekwaam stand-upcomedian zou het ook nu nog kunnen dienen als een geestige en genadeloze afrekening met de dubieus Frans tetterende Gentse bourgeoisie.

Smeerlap

Natuurlijk bieden veel van deze gedichten ook een interessante in-

kijk in Elsschots bewierookte proza. 'De aandacht die de dichter Elsschot krijgt, heeft hij in de eerste plaats te danken aan zijn proza-werk', meldt Vandevoorde. Die mening weerklinkt ook in andere bijdragen. Interessant is hoe in deze poëzie twee zwaartepunten aanwezig zijn die ook het proza domineren: het onvermogen tot een bevredigende communicatie en een met geen enkele boetedoening goed te maken schuldbesef.

Wat dat eerste betreft valt het op dat de gedichten in grote meerderheid een aanspreking bevatten. En wat het laatste aangaat: de dichter vindt zichzelf (al dan niet na identificatie met een personage) een schoft, een smeerlap, minder dan niets. Hij is van oordeel dat hij tekortgeschoten is tegenover de vrouw die hij des te meer veraf-

heet

Bij het doodsbed van een kind

De aarde is niet uit haar baan gedreven
toen uw hartje stil bleef staan,
de sterren zijn niet uitgegaan
en 't huis is overeind gebleven.

Maar al 't geklaag en dof gesnik,
zelfs onder 't troostend koffiedrinken,
het kon uw stem niet op doen klinken,
noch licht ontsteken in uw blik.

Gij zult wel nimmermeer ontwaken,
want gij bleeft roerloos toen de trap
zoo kraakte bij den stillen stap
des mans, die kwam om toe te maken.

Ziet, lieve mensen, 't is volbracht.
Wat gaan wij doen? Wij konden bidden,
dan blijft ik nog wat in uw midden,
gij krijgt toch wel geen slaap vannacht.

En heeft een uwer een ervaren
en hooggeleerd en vruchtbaar brein:
hij zegge mij of 't waar kan zijn
dat haar de wormen zullen sparen.

WILLEM ELSSCHOT

goedt omdat hij zichzelf zo op zijn laagst kan neerzetten. Echtgenote Fine en de moeder (niet alleen die van de dichter) zijn pregnante voorbeelden van een idealisering die leidt tot een verzuchting als 'Dient het wijf dat moeder heet'. Vreemd genoeg is dat schuldbesef volstrekt onvoldoende om hem terug naar 'het rechte pad' te brengen. In 'De klacht van den oude' staan twee strofen te lezen die niets aan duidelijkheid te wensen laten:

Maar waar ik wél toe ben bereid,
dat is voor elke jonge meid,
zooals er honderdduizend loopen,
de kleren van mijn lijf verkoopen

en heel mijn huis en heel mijn vrouw.
Ik zou het doen, en geen berouw
zou in mijn oogen staan te lezen,
en 't zou nochtans een misdaad wezen.

Dit is net zo goed typisch Elsschot: gedrag van iemand die zijn emoties, sentimenten en lusten uiteindelijk laat voorgaan op principes die uit welke morele code ook voortspuiten.

'Alarm in Gent' kan bij een bekwaam stand-upcomedian nog altijd dienen als een geestige en genadeloze afrekening met de dubieus Frans tetterende Gentse bourgeoisie

MAAR PIETJE GERBRANDY. DAAR KRIJG JE VAN SINT EEN BOEKJE MET PRACHTIGE GEDICHTEN VAN WILLEM ELSSCHOT, DIE SINT ALTOOS WEER 'N BEETJE DOEN HUILEN, ZO MOOI VINDT HIJ ZE, EN NOU WIL JE HET NIET HEBBEN! WAAROM NIET?

OMDAT DEZE WILLEM ELSSCHOT GEEN DICHTER IS, MAAR EEN RIJMELAAR, WIENS WERK BIJ KENNERS VRAGEN OP ROEPT ALS: IS DIT NOG POËZIE? WAAR GAAT 'T EIGENLIJK OVER? EN: WAT MOETEN WE ERMEE?

UW MUUR ERMEE BEHANGEN, MISSCHIEEN PIET? ALLEZ, IK HEB DIE VERSJES HONDERD JAAR GELEDEN GESCHREVEN EN ZE WORDEN NOG STEEDS HERDRUKT EN GELEZEN. ZOU DAT OVER HONDERD JAAR MET UW VERZAMELDE KRITIEKTIJEN OOK 'T GEVAL ZIJN?

In de rubriek 'Elsschot in de media' brengt de redactie in extenso en zonder commentaar artikelen over Willem Elsschot bij elkaar die in andere bladen zijn verschenen. Reacties van lezers zijn natuurlijk altijd welkom, zoals deze gepeperde van tekenaar Dick Matena. Hij is boos over een recensie van Piet Gerbrandy, opgenomen in de vorige Achter de Schermen. Gerbrandy is een kleinzoon van de Nederlandse oorlogspremier in Londen, de rijksbesnorde P.S. Gerbrandy. Foto's laten zien dat Piet grote uiterlijke gelijkenis heeft met zijn illustere grootvader.

'NEE, ELSSCHOT IS GEEN DICHTER MAAR EEN RIJMELAAR', STOND ER IN EEN ARTIKEL, GETITELD 'STERVENDE PAARDEN', EEN RESENSIE OVER 'WILLEM ELSSCHOT, DICHTER. ALLE VERZEN VERZAMELD.' VAN KOEN RYMEYANTS EN CARL DE STRYCKER, UITGEGEVEN DOOR 'POLIS' TE ANTWERPEN.

'ELSSCHOT EEN RIJMELAAR ...' IK MOEST ME WEL EVEN DE OGEN UITWIJVEN TOEN IK DAT LAS IN 'DE NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GEENOTSCHAP' ALUTER DE SCHERMEN, 'VOORAL VANWEGE DE VANZELFSPREKENDE TONN DIE UIT DEZE WOORDEN OPKLOK, ALSOF ER ALS TERLOOPS IETS GESTELD WERD DAT ALGEMEEN BEKEND EN GEACCEPTEERD WAS. HET 'ZOMAS U ALLEMAL WEET..' ERAAN VOORAF WAS HET ENIGE DAT ONTBRAK. 'IS HIER EEN KRANKZINNIGE AAN HET WOORD, DACT IK EVEN.

EEN GEPACHTE DIE IK ONMIDDELIJK WEER VERWIEP, AANGEZIEN IK DE REDACTIE VAN 'ALUTER DE SCHERMEN', KEN ALS ERNSTIGE, BEBRILDE MANNEN, DIE HUN TAAK: HET PROMOTEN VAN HET WERK VAN ELSSCHOT TE SERIEUS NEMEN OM EEN IDIOT RUIMTE TE GEVEN IN HUN VOORTREFFELIJKE PERIODIEK.

MAAR TOEN IK DE NAAM VAN DE STELER VAN DEZE ORIGINELE UITSpraak ONDER HET ARTIKEL LAS, SLEEF HET BRANKE ZWET ME UIT, WANT DAT WAS NIET ZOMAAR IEMAND, GOD BEWARE ME, NEE! DAT WAS PIET GERBRANDY! KON DAT WERKELIJK, ~~ER~~ IN DIT EENVOLDIGE, TJA, VOORUIT MAAR, HET WOORD MOET ER EENS UIT: IN DIT EENVOLDIGE FANZINE, DE PIET GERBRANDY ZIJN? DE GEVROEGDE, BEROEMDE EN VEEL GELEZEN PUBLICIST PIET GERBRANDY? NEE! DIE ZOU TOCH NIET...?

MAAR JA, HOOR, DAT BUEK HIJ BIJ NAVRAAL WEL VEELIJK TE ZIJN. EN TJA, DAT VERANDERDE ALLES, WANT WIE WAS IK, DAT IK DIT MOET BELEVEN: DE GROTE PIET GERBRANDY, DIE ZICH VERWAARDIGDE DE KREUPELRIJMEN - WANT DAT ZAG IK ALS BIJ TOVERSLAG IN - VAN EEN KNEUS ALS WILLEM ELSSCHOT ONDER DE LOUPEETE NEMEN EN MIJ, IN DE WINTER VAN MIJN LEVEN - EEN LEVEN DAT IK, ALS VELEN, GELEEFD HAD MET DIE KREUPELRIJMEN VAN DE RIDDER ONDER HAAND BEREIK TOT STEUN EN TROOST - EINDELIJK VERLOSSE VAN DIE APHANIKELIJKHEID VAN WAT NU, BIJ PIET'S NADER INZIELEN, GEEN PRACTICE, BEZETEN, VAN EMOTIE UIT HUN VOELLEN BARSTENDE, INTENSE MAAR TOCH INGEHOUDEN POEZIE WAS, MAAR TALENTLOZE BINNENHUIS VUJST VAN EEN GELEGENHEIDSRIJMELAAR.

DANK, PIET GERBRANDY, DUIZENDMAAL DANK, EN IK ZIE UIT NAAR UW VOLGENDE, BRILYANTE OBSERVATIE

DICK MATENA

De verdere ontginning van het archief van Willem Elsschot

Deze *Achter de Schermen* ontvingen de leden samen met de eerste verzenddoos van het werkingsjaar 2018 – 2019. Daar zijn twee varianten van. In het uitgebreide ledenpakket, waarvoor de leden 75 € betaalden, zijn ook de laatste vijf deeltjes van de heruitgave van Elsschots werken opgenomen. Daardoor is deze reeks volledig afgesloten, want een bijkomende uitgave van *Verzen* wordt door de uitgever niet gepland.

In het basispakket, waarvoor de leden 50 € betaalden, zitten drie mooie cahiers, die uiteraard ook in het uitgebreide basispakket zijn opgenomen:

- Cahier 17 | Hein Aalders, *Voortaan heet jij Tsjip. Jan Maniewski en zijn grootvader Elsschot*, WEG, Antwerpen 2018.
- Cahier 19 | Jos Muijres & Vic van de Reijt (ed.), *Een harde vriendschap. De briefwisseling tussen Louis Paul Boon en Willem Elsschot*. Nieuwe uitgebreide editie, WEG, Antwerpen 2018.
- Cahier 20 | Ludo Stynen, *Had ik gelijk of niet... Pol de Mont & Willem Elsschot*, WEG, Antwerpen, 2018.

Het cahier 18, Marco Entrop, *Tsjip in Amerika*, WEG, Antwerpen 2018, ontvingen de leden al met het verzendingspakket van het werkingsjaar 2017-2018. Met de publicaties van deze vier cahiers werd in 2018 een flinke stap gezet in de verdere ontginning van bestaande archieven.

De tweede verzending van het jaarpakket 2018-2019 mogen de leden verwachten in de loop van de maanden mei/juni van 2019.

Op 20 maart 2019 vindt opnieuw het jaarlijkse benefietdiner plaats in het nieuwe Justitiepaleis (Vlinderpaleis), Bolivarplaats 20 te Antwerpen. Dit zijn onze gast-sprekers:

Baron Frans van Daele

Assita Kanko

Baron Frans van Daele, voormalig kabinetschef van Zijne Majesteit de Koning en minister van Staat.

Assita Kanko, politica, auteur en stichter van Polin, *the political incubator*.

Met de eindejaarsfeesten in het verschiet, wensen wij alle leden en lezers een vreugdevol kerstfeest toe, en een nieuw jaar vol elsschottiaans leesgenot.

Cyriel Van Tilborgh

COLOFON

Deze editie van de nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in december 2018 in een oplage van 500 exemplaren, bestemd voor de leden van het WEG.

Lezersservice

<http://www.weg.be>
info@weg.be

Bank

België:

IBAN: BE30 4098 5788 4111

BIC: KREDBEBB

Secretariaat

Wezelsebaan 195 | 2900 Schoten | België

Tel. & fax: + 32 3 666 78 70

Redactie

Cyriel Van Tilborgh

(cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Thijs Wierema

Tel: + 31 20 6 242 950

Bestuur

Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Koen Rymenants

Thijs Wierema

WEG-fotograaf: Alain Giebens

(alain.giebens@skynet.be)

Administratieve ondersteuning: Iris De Rijcker

Ereleden WEG

Letterenhuis

Canvas

De Morgen

De Standaard

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

Het Belang van Limburg

KBC Bank & Verzekering

Vlaams Fonds voor de Letteren

Lay-out & druk

Jan Vanriet, Jan Depover

EPO